

Iz Ružičnjaka misli Hasana Kafije Pruščaka

ELEMENTI KOJI ŠTETE DRUŠTVU: NUŽNOST KONSULTOVANJA

Omer NAKIČEVIĆ

UDK 321.01:28-74
929 Pruscak H.K.

SAŽETAK: U ovom osvrtu se predstavljaju navažniji stavovi koje u svom razmišljanju u djelu *El-Hikem fi Nizami'l-alem*, iznosi Hasan Kafi Pruščak i na koji način definira elemente koji narušavaju društvo i dovode do njegovog raspada.

U radu se navode tri vrste uzroka koji destabiliziraju jedan društveni sistem. To su elementi koji se prema Pruščaku mogu posmatrati kao: a) znaci nazadovanja jednog društva, b) znaci propasti jedne države i c) određene negativne pijave i prakse koje se prakticiraju prilikom konsultovanja u iznalaženju rješenja, a koji vode neuspjehu.

Ključne riječi: Hasan Kafi Pruščak, elementi koji štete društvu (državi), nužnost konsultovanja, znaci nazadovanja i znaci održivosti jednog društva (države)

Poštovana gospodo, prijatelji i ljubitelji lijepe riječi iz naše bošnjačke, ako hoćete i bosanske prošlosti. Zahvaliti je Uzvišenom i onima koji su naišli na ideju da se susretnemo u ovom lijepom zdanju sa velikanom naše prošlosti, Hasanom Kafijom Pruščakom.

Naša štampa, bilo IZ-a ili druga javna glasila općenito, nisu našli za shodno da se ozbiljnije pozabave o ovom znalcu i spisatelju, kroz duže proteklo vrijeme, osim prepucavanja u štampi o Hasanu Kafiji Pruščaku, između akademika Muhameda Filipovića i ovog istog tadašnjeg i sadašnjeg Šešelja koji i danas puni svima nama glavu.

Otuda zahvala pripada svima onima koji su naišli na ideju – održavanje simpozija o temi Hasan Kafi Pruščak.

Danas naš Pruščak ulazi u ovo lijepo zdanje ne u raskošnom "binjišu nego u skromnoj "abi" ili možda džubetu. Dozvolite da ovdje napravim jedan iskorak radi poređenja!

U djelu *Eš'-Šekaiku'n-Numanijje* od Taškupri-Zadea (967) govori se o Ibni Kemal-paši, iz ugledne porodice; obrazovao se kao vojnik i kao mlađi oficir bio u pratnji sultana na vojni na Balkanu. U pratnji sultana je bio i veliki vezir Ibrahim-paša i Ahmed-beg sin Ornos-bega, neka vrsta načelnika generalštaba u današnjem smislu. I dok je Ibni Kemal-paša bio u blizini velikog šatora naišao je jedan skromno obučen alim koga su pustili da uđe u šator i propustili su ga da sjedne iznad svih.

Ibni Kemal-paša začuđen pita:

– Ko je ta ličnost da svi tako skaču na noge i ustupaju mu mjesto?

Odgovoreno mu je da je to izvjesni Lutfi, alim-znalac iz grada Plovdiva.

Ibni Kemal-paša dalje pita:

– Kakvoga je ranga dotična osoba?

Odgovoreno mu je da je on ranga od 30 akči dnevno.

Na to uzvikuje Ibni Kemal-paša:

– Zar tako niskoga ranga, a takvo poštovanje mu se ukazuje?

Dobio je odgovor:

– Tako se ovdje u Turskoj cijeni nauka.

Tada Ibni Kemal-paša odlučuje govoreći: "Ja ne mogu postići položaj Ahmed-bega sina Ornos-bega, a mogu stepen ovog alima." Napušta armiju, predaje se nauci i upravo postaje učenik ovog skromnog alima.

Sudbina je vodila Ibni Kemal-pašu da će biti profesor u medresi Ishakije u Skoplju. A on je istovremeno bio učitelj jednog od profesora našeg Kafije.

Nešto slično pratilo je i Hasana Kafiju koji kao kadija u Sremu odlučuje da napusti Srem i službu i odlazi u svoj rodni Prusac. Podiže školu, mahkemu (sud) i odjeljenje za zikr. Poučen događajima koji su se nadvili nad nebom njegove domovine i šire, on je neumorni radnik učitelj-profesor, pisac, mislilac, ali kad treba on je i vojnik. Proučava zbivanja u vremenu i na temelju toga i piše. U svojim pisanim djelima, kad god završava rad on oslikava situaciju kakva je bila na terenu, praveći pribilješke na osnovu onoga što se zbilo.

Ovdje sam bio zamislio da predočim Hasana Kafiju kroz Prusačku himnu ili koračnicu, autora Hasana Kafije, a koju mi je ustupio jedan stariji Prusćak. Himna je bila napisana na ostarjelom, požutjelom papiru uslijed starosti, na pocijepanom papiru i komadići su bili povezani crnim koncima, zatim da nastavim elaborirati sporno djelo *FETH-I BILAD-I ENGEROS*. Međutim, kada sam to bio razradio bacio sam pogled na sadržaj upućenog poziva za učešće u radu ovog znanstvenog razgovora “naroda bošnjačkoga.” Primijetim da se insistira na razradi djela *El-Hikem fi Nizami'l-Alem* (Uređenje svijeta), što sam i prihvatio pa sam i odabrao iz Ružičnjaka misli Hasana Kafije razgovor o temi: *Elementi koji štete društvu – nužnost konsultovanja*.

Ovdje Kafija u svojoj analizi nastoji da bude što tačniji. Ne pristupa materiji kao cjelini, nego daje jednu vrstu klasifikacije i analize faktora i faza kroz koje prolazi društvo, tzv:

- fazu slave i fazu propadanja; mada on posmatra društvo i svako lice tog društva očima čovjeka koji je živio u srednjem vijeku, prije četrsto godina otprilike, ipak se ne mogu zanemariti njegove postavke, kao što su:
- neuravnoteženost budžeta,
- razni vidovi ugnjetavanja,
- narušavanje discipline,

- odavanje visoke ličnosti i drugih uživanja.

Kafija ističe da su: *znaci nazadovanja jedne države – društva:*

- kad vladar uzima sebi za savjetnika mlađe neiskusne osobe i one koje ne predosjećaju posljedice (nekog djela),
- kad počne uznemiravati i mučiti prijatelje,
- kad su mu državni rashodi veći od prihoda,
- kad su mu bliži i dalji saradnici skloni zabavi, a ne razmišljanju.

Konkretni znaci nazatka jedne zemlje, kaže Kafija, su:

- pojave prelaznih bolesti, a malo obrađivanja obradivog tla.

Tri stvari, ističe Kafija, nose propast države:

- kad razumom zavladaju strasti i uživanja, a pojavi se zavist među ministrima zbog nesuglasica u mišljenju, a vojnici neće da se bore protiv neprijatelja i za vrijeme borbe ne sprovode zapovijedi starješina,
- kad se pojave znaci zanemarivanja zakonskih propisa i nepostojanja interesovanja za njihovu primjenu i najjasniji znak propadanja jedne države jeste kad nasilje zavlada, a vojska ga prihvati i niko se od odgovornih ne interesuje da to suzbije.

U slučaju da se neki od ovih znakova dogode kod nekog od vladara odnosno pojave u njegovoj zemlji, onda su ministri i mislioci – teoretičari *dužni da mu na to skrenu pažnju*, a on, vladar, da to primi srcu i odstrani, bez oklijevanja. U protivnom, kad se to ustremi i uzme maha, onda će biti kasno i neće biti moguće izbjeći katastrofu toga društva.¹ *Prema tome, znaci nazatka jednog društva, prema Kafijinom mišljenju, svode se na:*

- davanje odgovornih položaja i visokih funkcija mladim i neiskusnim licima, a zanemarivanje iskusnih;

- uznemiravanje i mučenje prijatelja i saradnika;
- neuravnoteženost državnog budžeta – veći rashodi od prihoda;
- sklonost visokih funkcionera i običnih građana zabavi i uživanju, uz izbjegavanje razmjene mišljenja i konsultovanja u traženju najboljeg rješenja za određene probleme.

Kafija se veoma često služi, i to vješto, citatima iz Kur’ana i hadisa. Cilj mu nije, kao što se to čini, da traži dokaze svome učenju u ova dva osnovna izvora islamskog učenja, pošto je glavna činjenica koju izlaže očita i jasna i bez citata Kur’ana i hadisa, on ih citira radi jačeg djelovanja na slušaoca ili čitaoca, s obzirom na shvatanje čovjeka njegova vremena, zatim i radi vlastitog zadovoljstva. Radi toga glavni tekst, misao koju izlaže, ne bi izgubila od svoje vrijednosti i kad ne bi bila popraćena Kur’anom i hadisom.

Nepobitno je da se Kafija često dotiče ovih izvora zbog svog nepokolebljivog vjerskog ubjeđenja, zatim religiozne misli i njene snage tih dana, a i podudarnosti učenja i realnosti života.

Kod iznalazjenja najboljeg rješenja za razne probleme, Kafija misli da bi tu mogla koristiti i pomoći molba upućena Bogu u tu svrhu. Međutim, savjetovanje i razmjenu mišljenja on stavlja iznad toga, pa dodaje:

“Konsultuj se (Muhammede,) s njima o svemu!”² Ovo su riječi koje su upućene Vjerovjesniku a.s., a nije nikakva tajna da je Vjerovjesnik bio najupućeniji među ashabima u svim poslovima. Cilj ove naredbe Vjerovjesniku je da se ovakav postupak i metod uobičaji i postane oficijelan među pristalicama njegova učenja. Vladar (sultan) i njegovi ministri (predstavnici) ne bi smjeli biti apsolutiste u svom mišljenju.”

Očito je da Kafija uči da se niko, pa prema tome ni vrhovni vladar, ne smije apsolutistički ponašati kada je riječ o mišljenju i stavu, niti smije naturati svoje mišljenje drugima, nego

¹ H. Kafija, *Nizam al-'alam*, (spomenuti rukopis) str. 9.

² Kur’an, Ali ‘Imran, 159.

treba “da konsultuje brojne učenjake, mislioce iiskusne osobe – glavne stubove države – da bi se sačuvalo grešaka”. On ukazuje da nepoštovanje ovih faktora, konsultovanje i razmjena mišljenja o ključnim pitanjima, vodi ka propadanju društva i države, a da bi potkrijepio ovaj svoj stav, on donosi brojne primjere koji govore o vrijednosti konsultacija, iznosi stav islama i mišljenje starih učenjaka.

Kafija se zadržava i na izvjesnim momentima koji mogu iskrsnuti prilikom konsultovanja u iznalaženju najsmretnijeg rješenja, a koji vode neuspjehu.

To su:

- previše savjetnika koji se razilaze u mišljenju, jer iznalaženje najboljeg rješenja u takvom slučaju se raspline i raspadne;
- zavidnost među savjetnicima zbog pokvarene namjere, zbog unošenja ličnih želja i ciljeva; i
- kad odbije da prisustvuje savjetovanju onaj koji najbolje razumije posao o kome je riječ, zbog toga što mrzi lice koje je

dalo povod za savjetovanje i koje prisustvuje u njemu.

Kafija ukazuje ko sve može učestvovati, a ko ne u savjetodavnim tijelima i razradi plana. S obzirom da je bio veoma smion i hrabar, iz dna duše mrzio plašljivce, bio veoma darežljiv i sav svoj imetak utrošio na opće dobro, i osuđivao škrtce, to je njegov stav prema njima i laskavcima bio veoma oštar. Radi ilustracije poslužiti ćemo se riječima Kafije, koje on pripisuje islamskom heroju i halifi Aliji:

- “Nikada se ne konsultuj sa škrtim, odvratice te od vrline, uplašice te siromaštvom;
- Nikada se ne konsultuj sa strahljivim čovjekom, djelovat će na tebe, zaplašit će te i nećeš ostvariti željeni cilj;
- Nikada se ne savjetuj s pohlepim, jer će ti svojom pohlepom zaogrnuti dobro djelo zlim, jer je takvom krajnji cilj samo pohlepa. Strah, škrtost i pohlepa su glavne odlike lošeg mišljenja.”

Pošto je poklonio dosta pažnje važnosti dogovaranja i razmjene

mišljenja i time otvorio oči onima kojima i upućuje ove misli da bi se izvukli iz vrtloga u kome su se našli i oni i društvo, Kafija se njima obraća i direktno, kao da stoje pred njim, pa uzvikuje:

“Iz lijepe sadržine teksta i izbora pouka saznajemo da je razmjena mišljenja i konsultovanja veoma važan faktor i najbolji put za ostvarenje cilja. Međutim, ova dva faktora (konsultovanje radi preduzimanja potrebnih mjera i tek tada obraćanje Bogu) potpuno su zanemarena u ovo naše vrijeme i izbrisana iz područja interesovanja. Zbog toga su se uvukli u sistem brojni propusti, greške i opće mrtvilo. Daj Bože da se otvore oči rukovodiocima i njihovim savjetnicima (u tekstu – sultanima i ministrima – naša primjedba) i upute ka najboljem dogovaranju i razmjeni mišljenja, da se u svom poslu koriste mišljenjima učenih i pametnih ljudi. Neka ih svojom milošću sprijatelji i na taj način uspiju u svim njihovim poduhvatima.”³

³ H. Kafija, *Nizam al-'alam* str. 15-16.

الموجز

عناصر ضارة بالمجتمع

ضرورة المشاورة

الأستاذ الفخري د. عمر نقيتشيفيتش

يبرز هذا الاستعراض أهم الآراء التي اشتمل عليها فكره في كتابه “أصول الحكم في نظام العالم” والتي يحدد بها العناصر التي تفسد المجتمع وتؤدي إلى تفككه. ويذكر البحث ثلاثة أنواع للأسباب التي تززع استقرار النظام الاجتماعي، وهي كما يراها بروشتشاك: (أ) علامات تخلف المجتمع، (ب) علامات دمار الدولة، (ج) مظاهر وأفعال سلبية تمارس عند المشاورة والبحث عن الحلول، والتي تؤدي إلى الفشل.

الكلمات الرئيسية: حسن كافي بروشتشاك، العناصر الضارة بالمجتمع (بالدولة)، ضرورة المشاورة، علامات التخلف وعلامات الديمومة للمجتمع (للدولة).

Summary

ELEMENTS HARMFUL TO A SOCIETY

Omer Nakičević

In this article we bring most relevant opinions reflected in *El-Hikem fi Nizami'l-alem*, where Hasan Kafi defines elements that can be harmful to a society and can cause its breakdown.

Here we mentioned three types of causes that can destabilize a social system. According to Kafi these can be viewed as: a) signs of decline of a society, b) signs of a downfall of a state and c) certain negative phenomenon and praxes applied during consultations in attempt to find a solution, and are actually leading to a failure.

Key words: Hasan Kafi Prusćak, elements damaging to a society (state), necessity of consultations, signs of decline, signs of sustainability of a society (state)